

Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական բանկ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒԹՂ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ԳՆԱԳՈՅԱՑՄԱՆ ՄՈԴԵԼԱՎՈՐՈՒՄ

Հեղինակներ՝

Արթուր Նախշիկյան և Անահիտ Թևոսյան

Դրամավարկային քաղաքականության վարչություն

ԵՐԵՎԱՆ 2003

Բովանդակություն

1 Ներկայացում	էջ 3
2 Ցորեն	էջ 3
3 Կարտոֆիլ	7էջ 7
4 Պտուղ հատապտուղ կամ միրգ	10էջ 11
5 Խաղող	13էջ 15
6 Բանջարաբուստանային կուլտուրաներ.....	17էջ 19
7 Կաթ	էջ 2
8 Ձու	էջ 5
9 Միս	էջ 27
10 Մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցությունը գյուղտնտեսության գների վրա	էջ 29
11 Ամփոփում	էջ 31
Օգտագործված գրականություն	էջ 36

Ներկայացում

«Գնագոյացումը գյուղատնտեսական մթերքների շուկայում» աշխատանքային փաստաթղթում մեր կողմից փորձ էր արվել ձևակերպել և տեսականորեն հիմնավորել գյուղատնտեսական մթերքների շուկաներում գնագոյացման վերաբերյալ հիպոթեզներ: Այս փաստաթղթում արդեն մենք կփորձենք ներկայացնել այդ հիպոթեզների ստուգման և մոդելավորման արդյունքները:

Հիպոթեզների ստուգման համար օգտագործվել է տարբեր աղբյուրների և բնույթի տեղեկատվություն: Մասնավորապես, կներկայացնենք էկոնոմետրիկական վերլուծությունների արդյունքները, որտեղ օգտագործվել են Ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական տեղեկատվությունը, ՀՀ ԿԲ և Հայգյուղփոխբանկի կողմից գյուղացիական տնտեսություններում և սննդի վերամշակող ձեռնարկություններում իրականացված վիճակագրական հարցումների ամփոփ տեղեկատվությունը:

Ըստ կոնկրետ ապրանքների կամ ապրանքախմբերի շուկաների աշխատանքում նախ ներկայացվում է հիմնական հիպոթեզի էկոնոմետրիկական նկարագրությունը (specification), այնուհետև այդ նկարագրության գնահատականը, և վերջապես վիճակագրական հարցումների արդյունքները կոնկրետ քննարկվող հիպոթեզի վերաբերյալ:

Ցուրեմ

- Սպառողական ապրանքների զամբյուղում հացահատիկի կշիռը կազմում է 0.04%:
- Վերջին հինգ տարիներին հացահատիկի թողարկման ծավալները գյուղատնտեսական մշակաբույսերի թողարկման ծավալների մեջ կազմել է մոտ 20%:
- ցորենի գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակիցի համեմատ կազմել է 70 %:

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Համաձայն ներկայացված հիպոթեզի հացահատիկի շուկան մրցակցային է: Գնագոյացման գործընթացը պայմանավորող գործոնների շարքում հարկ ենք համարում առանձնացնել կարճաժամկետ հատվածում հացահատիկի պահանջարկի կայունությունը: Կարճաժամկետ հատվածում ներքին առաջարկի տատանումները հիմնականում բնակլիմայական գործոնի հետևանք են, և շուկայում ընդհանուր առաջարկը կարգավորվում է ներմուծման միջոցով:

Որպես առանձնահատկություն նշվեց նաև, որ տարվա ընթացքում գնի սեզոնային տատանումները համեմատաբար թույլ են՝ պայմանավորված թողարկման, պահպանման համեմատաբար ցածր ծախսատարությամբ և պահանջարկի թույլ սեզոնայնությամբ:

Նախ մրցակցային շուկայի դեպքում անհրաժեշտ է հետևյալ պայմանի¹ առկայությունը՝

$$P_1^S = P_2^S = P_3^S \dots = P_n^S = P^E \quad (1.1)$$

որտեղ՝

P_n^S - գինն է ըստ արտադրողների

P^E - հաշվեկշռված գինն է

Այժմ կառուցենք հացահատիկի շուկայում առաջարկի և պահանջարկի հավասարումները, որոնք ըստ գնի մեկ համակարգում լուծելու դեպքում կստանաք շուկայի հաշվեկշռված գինը: Գնի կախվածությունը պահանջարկից կարելի է ներկայացնել հետևյալ տեսքով՝

$$p = \alpha_1 q^D + a \quad (1.2)$$

որտեղ՝

p – հացահատիկի գինն է,

q^D - հացահատիկի պահանջարկը,

a - ազատ անդամ:

Ինչպես վերը ներկայացվեց շուկան բաց է ներմուծման համար, և շուկայի առաջարկի մի մասը կազմում է ներմուծված հացահատիկ: Այս փաստը ենթադրում է, որ հացահատիկի համաշխարհային գնի փոփոխությունը իր ազդեցությունը կունենա ներքին շուկայում ձևավորվող գնի վրա: Մասնավորապես համաշխարհային գնի նվազման դեպքում ներմուծված հացահատիկի կշիռը ներքին շուկայում կաճի, ինչը մրցակցության պայմաններում կհանգեցնի ներքին գնի նվազման ևս: Համաշխարհային շուկայում հացահատիկի գնի աճը իր հերթին կհանգեցնի ներքին գնի աճի: Հետևաբար ստացվում է՝

$$p = \beta_1 q^S + \beta_2 p^F + b \quad (1.3)$$

որտեղ՝

p - գինն է

q^S - հացահատիկի առաջարկը

p^F – համաշխարհային շուկայում հացահատիկի գինը

b - ազատ անդամ

Այսպիսով մեր հավասարումների համակարգը ստանում է հետևյալ տեսքը՝

¹ Այս պայմանը դրվել և ստուգվել է մաս մյուս մրցակցային շուկաների դեպքում, չնայած այն հանգամանքին որ տեքստում էլ չի հիշատակվում

$$\begin{cases} p = \alpha_1 q^D + a \\ p = \beta_1 q^S + \beta_2 p^F + b \end{cases} \quad (1.4)$$

Ներկայացված համակարգը երկարաժամկետ հաշվեկշռվածություն գնահատելու համար լիովին ընդունելի տարբերակ է: Սակայն, հաշվի առնելով մեր տրամադրության տակ եղած տարեկան շարքերի անբավարարությունը, ստիպված ենք օգտագործել եռամսյակային շարքեր և դիտարկել բավականին կարճ ժամանակահատված՝ 1997-2002 թվականները, ուստի անհրաժեշտ է ձևափոխել ներկայացված հավասարումների համակարգը²:

Մասնավորապես ինչպես ցորենի, այնպես մյուս գյուղատնտեսական մթերքների դեպքում, կարելի է ենթադրել, որ առաջարկը կարճաժամկետ հատվածում տրված է: Առաջարկը էական փոփոխությունների կարող է ենթարկվել բնակլիմայական գործոնի ազդեցության ներքո, և ամեն դեպքում թողարկված մթերքը ամբողջությամբ իրացվում է: Կամ առաջարկը հավասար է պահանջարկին՝

$$q^S = q^D \quad (1.5)$$

Այժմ, կրկին անդրադառնալով մեր հիպոթեզին, նկարագրենք գնի կախվածությունը բացատրող փոփոխականներից: Որպես բացատրող փոփոխականներ կրկին հանդես կգան թողարկման ծավալները, ներմուծման կամ միջազգային գները, և հավասարումը կսատանա հետևյալ տեսքը.

$$p = \beta_1 q + \beta_2 p^F + b \quad (1.6)$$

Հիպոթեզի գնահատման արդյունքները (estimation output)

Աղյուսակ 1-ում ներկայացված է նկարագրված հավասարման գնահատման արդյունքները: Ինչպես տեսնում ենք դիտարկված կապը բավարար հուսալի է, փոփոխականների բացատրելիության աստիճանը նույնպես բավարար է: p_{-1}^F կապը կախյալ փոփոխականից ուղղակի է, իսկ թողարկման ծավալներին՝ հակադարձ, ինչը ևս առաջարկվող հիպոթեզի տրամաբանությանը լիովին համապատասխանում է:

Աղյուսակ 1

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
C	78.718	6.5164	12.081	0.0000
q^3	-0.0028	0.0006	-4.3915	0.0004

²Տարեկան շաքերի բավարար երկարության դեպքում է միայն ներկայացված հավասարումների համակարգը հնարավոր դառնում կիրառել: Այդ պատճառով մենք մյուս քննարկվող շուկաների համար ևս կներկայացնենք ընդհանուր տեսքը և այն տարբերակը որը գնահատելու տեսանկյունից այս պահին առավել նպատակահարմար է:

³ Բոլոր ապրանքների թողարկման ծավալների և գների թվային շարքերը ստացվել են ԱՎԾ տվյալների հիման վրա:

P_{-1}^F	0.2863	0.0871	3.2907	0.0041
R^2	0.6409	F-վիճակագիր		16.539
Ճշգրտված R^2	0.6010	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.0000
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.4891			

Վիճակագրական հարցման արդյունքները

Համաձայն գյուղմթերքների գնագոյացման վերաբերյալ ՀՀ ԿԲ իրականացված հարցման արդյունքների՝ ցորենի գնագոյացումը կատարվում է մրցակցային պայմաններում:

Հարցումները ցույց տվեցին նաև, որ տնտեսություններում արտադրված ցորենի 60 %-ից ավելին թողարկվում է իրացման նպատակով, ընդ որում ցորենը իրացման նպատակով մշակում են հիմնականում խոշոր և միջին տնտեսությունները, քանի որ փոքր տնտեսություններում մշակված ցորենը որպես կանոն օգտագործում են սեփական սպառման նպատակներով: Իսկ խոշոր և միջին տնտեսությունները ցորենը հիմնականում վաճառում են միջնորդին՝ մոտ 45 %, որի 70 % իրացվում է շուկայի առավելագույն գնով:

Այսինքն կարելի է ասել, որ ցորեն մշակող տնտեսությունները իրենց արտադրանքը իրացնում են շուկայում մրցակցության պայմաններում ձևավորված առավելագույն գնով, որը և P^E հավասարակշիռ գինն է:

Հարցված տնտեսությունների կողմից գների վրա ազդող գործոններից կարևորել են սեզոնայնության գործոնը և ներմուծվող հացահատկի գները: Ընդ որում վերջինս կարևորվել է հարցվածների 30% կողմից:

Ա մ փ ո փ ո լ մ

Փաստորեն և՛ վիճակագրական տեստերը, և՛ վիճակագրական հարցման արդյունքները քստ էության պաշտպանում են ցորենի գնագոյացման առնչությամբ վերը առաջրկված հիմնական հիպոթեզը, համաձայն որի կարճաժամկետ հատվածում ցորենի ընթացիկ գինը համար որոշիչ են

- ***շուկայում տվյալ պահին առկա առաջարկի ծավալները,***
- ***միջազգային շուկայում ցորենի գինը մեկ ամիս լագով***

⁴ Ցորենի համաշխարհային գների աղբյուրը՝ International Financial Statistics: Գները արտահայտված են դրամով, այդ պատճառով փոխարժեքի հետ կապը առանձին չի դիտարկվում:

Կարտոֆիլ

- Սպառողական ապրանքների զամբյուղում կարտոֆիլի կշիռը կազմում է 3.3%
- Վերջին հինգ տարիներին կարտոֆիլի թողարկման ծավալները ընդհանուր գյուղատնտեսական մշակաբույսերի թողարկման ծավալների մեջ կազմել է 23%
- Կարտոֆիլի գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակիցի համեմատ կազմել է 121 %:

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Կարտոֆիլի շուկայի գնագոյացման հիպոթեզի ձևակերպման ընթացքում ենթադրվեց, որ կարտոֆիլի շուկայում զարգացումները որոշակիորեն առանձնանում են՝ հիմնականում պայմանավորված երկարաժամկետ հատվածում եկամուտներից պահանջարկի բացասական էլաստիկությամբ: Ենթադրվեց նաև, որ չնայած սպառման հարաբերական կայուն սեզոնայնությանը և՛ սպառողների, և՛ արտադրողների կողմից պահպանման ցածր ծախսատարությանը՝ տարվա ընթացքում գնի տատանումները որոշակի են, որի հավանական պատճառներից նշվեց ստվերային արտահանումը: Կարտոֆիլի շուկան որակվեց որպես մրցակցային: Այս նկարագրության ներքո կարտոֆիլի շուկայում գնագոյացումը բնութագրող հավասարումները կստանան հետևյալ տեսքը:

Եկամտից գնի բացասական էլաստիկությունը ենթադրում է, որ եկամտի փոփոխությունը հանգեցնում է պահանջարկի կառուցվածքային փոփոխության: Որպես պահանջարկի գործոն է դիտարկվում է նաև ստվերային արտահանումը, որը իր էությամբ ենթադրում է արտաքին պահանջարկ: Այսպիսով գնի կախվածությունը պահանջարկից բնութագրող հավասարումը ստանում է հետևյալ տեսքը՝

$$p = \alpha_1 q^D + \alpha_2 y^P + \alpha_3 e + a \quad (2.2)$$

որտեղ

y^P -մասնավոր տնօրինվող եկամուտն է

e -արտահանումը (արտաքին պահանջարկը)

Առաջարկից գնի կախվածությունը պարզ տեսքով արտահայտելով և միավորելով (2.2) հավասարումն հետ մեկ համակարգում՝ ստանում ենք

$$\begin{cases} p = \alpha_1 q^D + \alpha_2 y^P + \alpha_3 e + a \\ p = \beta_1 q^S + b \end{cases} \quad (2.3)$$

Այժմ կատարենք որոշակի ձևափոխություններ կարճաժամկետ հատվածում հիպոթեզը ստուգելու համար: Նախ այն հանգամանքը, որ արտահանման վերաբերյալ պաշտոնական տեղեկատվությունը բացակայում է, գործնականում անհնար է դարձնում արտահանման գործոնի՝ (e), դիտարկումը: Քանի որ կարտոֆիլի սպառումը հարաբերականորեն կայուն է, կամ գոնե այս մթերքը շուկայում առկա է ամբողջ տարին, ապա կարճաժամկետ հատվածում գործարքի կողմերը զին որոշելիս կկարևորեն նախորդ՝ t_{-1} պահի զինը: Այսինքն, կարտոֆիլի համար ևս կիրառելով առաջարկի կայունության վերը ներկայացված (1.5) պայմանը, գնահատման համար կստանանք հիպոթեզի հետևյալ վերջնական նկարագրությունը (հավասարումը)՝

$$p = \alpha_1 q^D + \alpha_2 y^P + \alpha_3 p_{-1} + a \quad (2.4)$$

սակայն այն վերապահումով, որ եկամուտների ազդեցության կարևորությունը կարճաժամկետ հատվածում ցածր է, և հիմնական բացատրող փոփոխականներն են t_{-1} պահի զինը և թողարկման ծավալները:

Հիպոթեզի գնահատման արդյունքները (estimation output)

Աղյուսակ 2-ում ներկայացված են (2.4) հավասարման գնահատման արդյունքները: Ինչպես տեսնում ենք համախառն տնօրինվող եկամուտների՝ y_{-1}^P , որը դիտարկված է իր նախորդ լագով, կարևորության հավանականությունը շատ փոքր է, իսկ փոխարենը գների վարքագիծը հիմնականում բացատրվում է t_{-1} պահի զնով և թողարկման ծավալներով, ինչպես և ակնկալում էինք:

Աղյուսակ 2

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
p_{-1}	0.337578	0.176723	1.910210	0.0722
q	-0.004292	0.001001	-4.290172	0.0004
y_{-1}^P	-10.03418	8.336914	-1.203585	0.2443
D2000.2 ⁵	-43.69669	14.92728	-2.927305	0.0090
C	218.1131	112.8614	1.932575	0.0692
R^2	0.608025	F-վիճակագիր		6.980318
Ճշգրտված R^2	0.520919	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.001414
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	2.27454			

⁵ D2000.2 փոփոխականը մասնակցում է 2000 թվականի երկրորդ եռամսյակում գների կտրուկ անկումը ճշգրտելու համար

Այդ իսկ պատճառով առավել նպատակահարմար է հավասարումը դիտարկել, առանց տնօրինվող եկամուտների, որի գնահատման արդյունքները ներկայացված են աղյուսակ 3-ում:

Աղյուսակ 3

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
p_{-1}	0.428478	0.169951	2.521190	0.0213
q	-0.004128	0.001088	-3.794636	0.0013
C	82.54541	16.42219	5.026455	0.0001
D2000.2	-36.14962	14.24272	-2.538111	0.0206
R^2	0.563472	F-վիճակագիր		7.744815
Շեղումով R^2	0.490717	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.001580
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.726131			

Բացատրող փոփոխականների հետ կախյալ փոփոխականի համապատասխանաբար ուղղակի և հակադարձ կապերի փաստը ևս հիպոթեզի տրամաբանության շրջանակում է:

Վիճակագրական հարցումների արդյունքները

Ինչպես և ցորենի դեպքում, կարտոֆիլի համար ևս համեմատվեցին հարցված բոլոր կարտոֆիլ մշակող տնտեսությունների (107 տնտեսության) իրացման գները: Դրանց հավասարությունը ստուգվեց t վիճակագրի միջոցով, որը այս դեպքում ևս թույլատրելի միջակայքում էր՝ 0.4:

Ինչ վերաբերվում է այն հարցին, թե ինչ գնով են տնտեսությունները վաճառում իրենց արտադրանքը, ապա այստեղ ևս, ինչպես և ցորենի դեպքում, իրացման գները ընդհանուր հարցվողների 35 %-ի և խոշոր տնտեսությունների 70 %-ի մոտ՝ սահմանվում են որպես շուկայում առավելագույն հնարավոր գին:

Փոքր և միջին տնտեսությունների մոտ պատասխանները «գնորդի կողմից թելադրվող գնի» և «շուկայում առավելագույն հնարավոր գնի» օգտին գրեթե նույն հարաբերությամբ են՝ 33 % և 47 %: Այս դեպքում ևս, ինչպես մյուս գյուղմթերքների դեպքում, պետք է նշել, որ փոքր և միջին տնտեսությունների հիմնական տնտեսական գործունեության նպատակը կարտոֆիլ մշակելը չէ: Քանի որ բերքի զգալի մասը՝ 50 %, սպառվում կամ կուտակվում է տնտեսությունում, իսկ մնացածի զգալի մասը՝ 34 %, իրացվում են միջնորդի միջոցով, նրանք ըստ էության կարող են առաջնորդվել գնորդի, տվյալ դեպքում միջնորդի թելադրանքով, որոնք իրենց հերթին բազմաթիվ են: Սակայն խոշոր արտադրողների վարքագիծը արդեն այլ է, որոնք հիմնականում առաջնորդվում են շուկայում հնարավոր առավելագույն գնով:

Ամփոփում

Ինչպես հազահատիկի շուկայի դեպքում, այս դեպքում ևս առաջարկվող հիպոթեզը հաստատվում է: Կարտոֆիլի շուկայում գնագոյացումը իրականացվում է մրցակցային պայմաններում, և գնի վրա ազդող հիմնական գործոններն են՝

- շուկայում տվյալ պահին առկա առաջարկի ծավալները
- կարտոֆիլի ներքին գինը մեկ ամիս լագով
- կարտոֆիլի գնի էլաստիկությունը տնօրինվող եկամտից երկարժամկետ հատվածում քաղասական է:

Պտուղ հատապտուղ կամ միրգ

- Սպառողական ապրանքների զամբյուղում մրգի կշիռը կազմում է 2.1%
- Վերջին հինգ տարիներին մրգի թողարկման ծավալները ընդհանուր գյուղատնտեսական մշակաբույսերի թողարկման ծավալների մեջ կազմել է 13.5%
- Մրգի գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակցի համեմատ կազմել է 160 %

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Համաձայն առաջարկվող հիպոթեզի մրգի շուկայում գնագոյացումը կատարվում է մրցակցային պայմաններում: Որպես առանձնահատկություն նշվեց կարճաժամկետ հատվածում գնի ճկունության հանգամանքը: Առաջարկի համեմատաբար ցածր կառավարելիության, խիստ արտահայտված սեզոնայնության և կայուն պահանջարկի առկայության պայմաններում գինը ենթարկվում է կտրուկ տատանումների: Նշվեց, որ պահանջարկի էլաստիկությունը եկամտից դրական է, մասնավորապես երկարաժամկետում:

Հնայած որ սպառողական պահանջարկը կարճաժամկետում ընդհանուր առմամբ կայուն է, և երկարաժամկետ հատվածում նրա հիմնական որոշիչը եկամուտն է՝ մենք ենթադրում ենք, որ շուկայում էական նշանակություն կարող է ունենալ վերամշակող ձեռնարկությունների կողմից ներկայացվող պահանջարկը, որը աճում է ոչ միայն համախառն եկամուտների աճի պատճառով: Արդյունաբերական պահանջարկի աճը պատճառաբանվում է նաև ներմուծման փոխարինմամբ:

Այսպիսով պտղի և հատապտղի շուկայում գնի կախվածությունը պահանջարկից կարելի է ներկայացնել հետևյալ կերպ

$$p = \alpha_1 q^D + a \quad (3.1)$$

Իր հերթին ապրանքախմբի նկատմամբ պահանջարկը կարելի է բաժանել երկու մասի՝ արդյունաբերական (q^I) և սպառողական (q^C) պահանջարկների՝

$$q^D = q^I + q^C \quad (3.2)$$

Համաձայն վերը արված դատողությունների՝

$$q^C = f(y) \quad (3.3)$$

$$q^I = f(y, s) \quad (3.4)$$

որտեղ՝

y – համախառն եկամուտն է,

s – ներմուծման փոխարինման էֆեկտը արտահայտող ցուցանիշ,

Ներմուծման փոխարինման էֆեկտը՝ (s), արտահայտելու համար նպատակահարմար ենք տեսնում հաշվարկել ՀՆԱ-ում ներմուծված սննդամթերքի կշռի փոփոխության ցուցանիշը (մասնավորապես այն սննդամթերքի, որի պատրաստման համար որպես հումք ծառայում է պտուղը և հատապտուղը): Այս ցուցանիշը հնարավորություն է տալիս բացառել եկամտի ազդեցությունը ներմուծման ծավալների վրա և արտահայտում է սպառողի հակվածությունը ներմուծվող ապրանքի նկատմամբ:

Ամփոփելով (3.1), (3.2), (3.3) և (3.4) հավասարումները՝ գնի կախվածությունը պահանջարկից կարելի է ներկայացնել հետևյալ տեսքով՝

$$p = \alpha_1 y + \alpha_2 s + a \quad (3.5)$$

որտեղ ներմուծման փոխարինման էֆեկտը արտահայտող ցուցանիշը (s) հանդես է գալիս որպես բացատրող փոփոխական:

Առաջարկից գնի կախվածությունը իր հերթին կունենա հետևյալ տեսքը՝

$$p = \beta_1 q^S + b \quad (3.6)$$

Այսպիսով շուկյում գնագոյացումը նկարագրող համակարգը ստանում է հետևյալ տեսքը՝

$$\begin{cases} p = \alpha_1 y + \alpha_2 s + a \\ p = \beta_1 q^S + b \end{cases} \quad (3.7)$$

Կարճաժամկետ հատվածում եռամսյակային շաբթերի միջոցով գնահատելու նպատակով ընդունելով (1.5) պայմանը՝ ըստ էության հանգում ենք պահանջարկի համար առաջարկվող (3.5) հավասարմանը:

Հիպոթեզի գնահատման արդյունքները (estimation output)

Ինչպես տեսնում ենք աղյուսակ 4-ում ներկայացված գնահատման արդյունքները պաշտպանում են առաջարկվող հիպոթեզը: Մասնավորապես դիտարկվող կապը ամբողջությամբ և ըստ առանձին փոփոխականների բավարար հուսալի է:

Աղյուսակ 4

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
S	-0.384301	0.094401	-4.070944	0.0022
c	21.18992	8.044167	2.634197	0.0250
q	-0.058648	0.030964	-1.894052	0.0875
y_{-2}	0.428578	0.047088	9.101553	0.0000
R2	0.903135	F-վիճակագիր		31.079
Ճշգրտված R2	0.874076	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.0001
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.864026			

Բացատրող փոփոխականների և կախյալ փոփոխականի միջև կապերի ուղղությունները նույնպես համապատասխանում են առաջարկվող հիպոթեզին: Մասնավորապես ներմուծման փոխարինումը այլ հավասար պայմանների դեպքում նշանակում է վերամշակող ձեռնարկությունների պահանջարկի աճ, ինչը իր հերթին հանգեցնում է գների աճի: Եկամուտների երկրորդ լագի հետ կախյալ փոփոխականի ուղղակի կապի առկայությունը խոսում է կարճ ժամկետում եկամուտներից մրգի պահանջարկի դրական էլաստիկության մասին, քանի որ միջոց ըստ էության առաջին անհրաժեշտության ապրանք չէ, և եկամուտների էֆֆեկտը մրգի դեպքում ավելի արտահայտված պետք է լինի, քան մյուս մշակաբույսերի դեպքում:

Վիճակագրական հարցումների արդյունքները⁶

Մրգի իրացումը ըստ ուղղությունների որոշակիորեն առանձնանում է մյուս մշակաբույսերից: Մասնավորապես իրացման ծավալները շուկայում և վերամշակող ձեռնարկությանը գրեթե հավասար են և կազմում են 12%: Բերքի զգալի մաս՝ 36%, կուտակվում է տնտեսությունում հավանաբար հաջորդ տարի իրացնելու նպատակով, իսկ մնացածը հիմնականում իրացվում է միջնորդի միջոցով՝ 40%: Ինչ վերաբերվում է իրացման գներին, ապա այստեղ պատկերը ևս փոքր ինչ այլ է: Միջնորդին և շուկայում իրացված ծավալների գները բավականին մոտ են, սակայն էական տարբերություն կա վերամշակող ձեռնարկությանը իրացված գնի համեմատ, որը համաձայն հարցման նույնիսկ ցածր է ինքնարժեքից: Ինչ վերաբերվում է գնի ձևավորման սկզբունքին, ապա տնտեսությունների 50% իրացնում են շուկայում հնարավոր առավելագույն գնով իսկ 36% գնորդի կողմից

⁶ Հալոյուղփոխականի կողմից իրականացված հարցման արդյունքները տվյալ ապրանքի կամ ապրանքախմբի վերաբերյալ նպատակահարմար ենք գտնում ներկայացնել, եթե հարցվողների թիվը առնվազ կազմում է 25: Ուստի, եթե տեքստում, կոնկրետ ապրանքախմբի դեպքում, բացակայում են նշյալ հարցման արդյունքները, ապա ենթադրվում է որ մասնակից տնտեսությունների քանակը քիչ է եղել 25-ից:

թելադրված գնով, ընդ որում այս առումով պատկերը կրկնվում է. այս տարբերակով իրացնում են հիմնականում փոքր տնտեսությունները:

Հարցման արդյունքների համաձայն կարելի է եզրակացնել նաև, որ մրգի շուկան չնայած որոշ առանձնահատկությունների ևս մրցակցային է: Ստացվում է նաև, որ մրգի նկատմամբ պահանջարկը իր բնույթով իրոք կարելի է բաժանաել երկու մասի՝ սպառողական և հումքային՝ տարբերելով դրանց վարքագիծը պայմանավորող գործոնները, ինչպես և մենք ենթադրել էինք առաջարկվող հիպոթեզում:

Ա մ փ ո փ ու մ

Հիմնվելով հարցումների և էկոնոմետրիկական գնահատականների արդյունքների վրա՝ կարող ենք հաստատել առաջարկվող մրգի շուկայի գնագոյացման վերաբերյալ առաջարկվող հիպոթեզի իսկությունը, համաձայն որի մրգի գները կախված են

- **եկամուտների երկրորդ լագից,**
- **ներմուծվող սննդի փոխարինման չափերից,**
- **մրգի թողարկման ծավալներից, որոնք կարճաժամկետում կայուն են:**

Խաղող

- Սպառողական սպրանքների զամբյուղում խաղողի կշիռը կազմում է 0.3 %
- Վերջին հինգ տարիներին խաղողի թողարկման ծավալները ընդհանուր գյուղատնտեսական մշակաբույսերի թողարկման ծավալների մեջ կազմել է 10.6%
- Խաղողի գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակցի համեմատ կազմել է 209%

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Խաղողի շուկայում, համաձայն առաջարկված հիպոթեզի, գինը որոշակիորեն կարգավորվում է սահմանափակ թվով գնորդների կողմից: Դրա մասին են վկայում նաև վիճակագրական հարցման արդյունքները, որը մանրամասն կներկայացնենք հաջորդ մասում: Գնորդի կամ սահմանափակ թվով գնորդների կողմից գնի կառավարման պայմաններում իրավիճակը շուկայում որոշակիորեն փոխվում է: Փորձենք պարզաբանել: Գնորդի վարքագիծը այս պարագայում ևս ակնհայտ է և իր տրամաբանությամբ նույնն է ինչ մրցակցային շուկայում. նա կփորձի ձեռք բերել ապրանքը հնարավորինս էժան: Սակայն տարբերությունը կայանում է նրանում, որ այս դեպքում նա օժտված է գնագոյացման գործընթացը որոշակիորեն կառավարելու հնարավորություններով: Մասնավորապես խաղողի շուկայի դեպքում այդ հնարավորությունը գնորդին ընձեռված է՝ շնորհիվ սահմանափակ թվով գնորդների պահանջարկի համեմատաբար մեծ ծավալների: Ինչևիցե գնի կախվածությունը պահանջարկից արտահայտող հավասարումը ընդունում իր ամբողջական տեսքը՝

$$p = \alpha_1 q^D + a \quad (4.1)$$

Այժմ փորձենք դատողություններ անել արտադրողի վարքագիծը նկարագրելու համար: Գնորդը շուկայական ուժով օժտված լինելով՝ ձգտում է արտադրողի ավելցուկը (producer surplus) հասցնել նվազագույնի: Այսինքն գնորդը կարող է նվազեցնել գինը մինչև այն սահմանը, որի պայմաններում արտադրողի գործունեությանը տնտեսապես արդարացված է: Շուկայական գինը նվազագույն սահմանից ներքև չի կարող իջնել, քանի որ գնորդի ցանկանացած փորձին գինը նվազագույն սահմանից ներքև սահմանելուն կհետևի արտադրության ծավալների կրճատում: Այս դեպքում արդեն շուկայում առաջանում է պակասուրդ, ինչը կորդի շուկայի մյուս մասնակից գնորդներին ավելի բարձր գին վճարելուն: Արդյունքում գինը կվերադառնա իր նախկին մակարդակին: Կատարված դատողությունների կարելի է ընդլայնել՝ առավել մանրամասնել հաշվի առնելով կոնկրետ քննարկվող դեպքի առանձնահատկությունները, սակայն ընդհանուր պատկերը չի փոխվի:

Փաստորեն համաձայն արված դատողությունների, երբ սահմանափակ թվով գնորդներ օժտված են շուկայական ուժով, շուկայում արտադրողի վարքագիծը պայմանավորող առանցքային գործոնը իր գործունեության տնտեսական արդարացվածությունը գնահատող պայմանների համակարգն է: Այդ պայմանների ամբողջությունը կարող է արտահայտվել այլընտրանքային գործունեության շահութաբերությամբ: Այսինքն արտադրողը, ռացիոնալ վարքագծի դեպքում, իր գործունեության արդարացիությունը գնահատում է՝ համեմատելով այն իր համար այլընտրանքային գործունեության հետ: Հասկանալի է, որ միայն այլընտրանքային շահութաբերության գործոնը դիտարկելը բավականին պարզեցված տարբերակ է, մասնավորապես չեն ներառվում գործունեության փոփոխման հետ կապված ծախսերը, կամ երկար ժամկետում արտադրողների սպասումների, նրանց տնտեսական գործունեության ռազմավարությունները և այլն: Սակայն, նշված գործոններին քանակական գնահատակն տալը բավականին բարդ է:

Այնուհանդերձ առաջարկից գնի կախվածությունը բնութագրելու համար առաջարկում ենք հետևյալ հավասարումը՝

$$p = \beta_1 q^S + \beta_2 \pi + b \quad (4.2)$$

որտեղ՝

π - այլընտրանքային գործունեության շահութաբերությունն է

Հավասարումների համակարգը ստանում է հետևյալ տեսքը՝

$$\begin{cases} p = \alpha_1 q^D + a \\ p = \beta_1 q^S + \beta_2 \pi + b \end{cases} \quad (4.3)$$

Այլընտրանքային գործունեության շահութաբերությունը կարճաժամկետ հատվածում էական դեր դժվար թե ունենա, և քանի որ սահմանափակ թվով գնորդներ որոշակիորեն կարգավորում են շուկայական գինը, ապա այլ գործոն, բացի թողարկման ծավալներից, որպես բացատրող փոփոխական դիտարկելը նպատակահարմար չէ: Սահմանափակ թվով գնորդների առկայությունը շուկայում որոշակի հիմք է տալիս գնի կարգավորման վերաբերյալ ենթադրություններ անելու: Սակայն չի նշանակում, որ գինը թողարկման ծավալներից լիովին անկախ է: Գնորդների ուժը շուկայում, այլ հավասար պայմանների դեպքում, չեզոքացնում է գնի վրա պահանջարկի հնարավոր ոչ գնային գործոնների ազդեցությունը: Սակայն, կոնկրետ խաղողի առաջարկը կարճ ժամկետում կայուն լինելով հանդերձ (պայման (1.5)), ենթարկվում է բնակալիմայական գործոնի ազդեցությանը և առաջարկի տատանման որոշակի սահմաններում գնորդները, քանի որ վերջին հաշվով մեկը չեն, կարող են թույլ տալ գնի տատանումներ: Այդ իսկ պատճառով նպատակահարմար է դիտարկել հետևյալ հավասարումը՝

$$p = \beta_1 q + b$$

Իսկ արված դատողություններում համոզվելու համար կարելի է գնահատել այլ հնարավոր տարբերակներ՝ հավասարման մեջ ներառելով հավանական բացատրող փոփոխականներ, որոնց գնահատման արդյունքները համաձայն հիպոթեզի պետք է բավարար չլինեն:

Հիպոթեզի գնահատման արդյունքները (estimation output)

Գնահատման արդյունքների համաձայն իրոք թողարկման ծավալների որոշակիությունը բարձր է և կապը ընդհանուր առմամբ հավաստի է:

Աղյուսակ 5

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
q	-0.007478	0.000971	-7.703811	0.0000
C	201.5616	8.586722	23.47364	0.0000
AR(2)	0.348455	0.094627	3.682414	0.0025
R^2	0.725203	F-վիճակագիր		18.47339
Շեղումով R^2	0.685947	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.000118
Դարբին-Վալդտնի ցուցանիշ	1.32889			

Մեր կողմից գնահատված այլընտրանքային տարբերակներից լավագույնի արդյունքները ներկայացված են աղյուսակ 6-ում, որտեղ ներմուծված նոր փոփոխականը վերամշակող ձեռնարկությունների կողմից թողարկվող հիմնական ապրանքատեսակի՝ կոնյակի նախորդ տարվա արտահանման ծավալներն են:

Աղյուսակ 6

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
q	-0.007890	0.001245	-6.338568	0.0000
Expcog(-4)	0.001371	0.000888	1.543540	0.1467
C	192.2127	10.19836	18.84741	0.0000
R^2	0.761138	F-վիճակագիր		20.71239
Նշգրտված R^2	0.724390	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.000091
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.541710			

Այս կապը, համաձայն գնահատման արդյունքների, ընդհանուր առմամբ սխալ չէ: Մասնավորապես թողարկման ծավալների կարևորությունը չի չեզոքանում, բացատրող փոփոխականների և կախյալ փոփոխականի միջև կապի ուղղությունները նույնպես ճիշտ են, ներկայացված վիճակագրական ցուցանիշների մակարդակները ընդհանուր առմամբ ընդունելի են: Սակայն ներմուծված նոր փոփոխականի հանդես գալու հավանականությունը բավարար չէ, ինչը խոսում է նախորդ տարբերակի օգտին:

Վիճակագրական հարցումների արդյունքները

Այս դատողությունները հիմնավորվում են նաև «Ինչ սկզբունքով են որոշվում գները շուկայում» հարցին տրված պատասխաններով: Հարցվածների 75% այն կարծիքին է, որ գինը թելադրվում է գնորդի կողմից, ընդ որում այդ կարծիքը գրեթե հավասարապես կիսում են և՛ փոքր, և՛ միջին և խոշոր տնտեսությունները:

Գների վրա ազդող հիմնական գործոններից հարցվողների 26% նշել են գնորդի վերամշակող ձեռնարկության պայմանների փոփոխությունը: Փաստորեն հարցման արդյունքներով պաշտպանվում է այն հիպոթեզը, որը խաղողի շուկայում գները կարգավորվում են գնորդի կողմից:

Ա մ փ ո փ ու մ

Հաստատելով առաջարկված հիպոթեզը՝ ևս մեկ անգամ ընդգծենք խաղողի շուկայում գնագոյացումը բնութագրող հետևյալ առանցքային եզրահանգումները

- **խաղողի շուկայում պայմանները մրցակցային չեն**
- **գինը շուկայում կարգավորվում է սահմանափակ թվով գնորդների կողմից, որոնք ներկայացնում են վերամշակող ձեռնարկությունների պահանջարկը**
- **այդ պայմաններում գնի կարճաժամկետ տատանումները օրնաչափ են թողարկման ծավալների տատանումների հետ:**

Բանջարաբոստանային կուլտուրաներ

- Սպառողական ապրանքների զամբյուղում բանջարեղենի կշիռը կազմում է 6.6 %
- Վերջին հինգ տարիներին բանջարեղենի թողարկման ծավալները ընդհանուր գյուղատնտեսական մթերքների թողարկման ծավալների մեջ կազմել է 33.1%
- Բանջարեղենի գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակիցի համեմատ կազմել է 150.4 %

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Համաձայն առաջարկվող հիպոթեզի բանջարաբոստանային կուլտուրաների շուկան մրցակցային է, գնի հիմնական որոշիչը տվյալ պահին առաջարկի ծավալներն են: Ենթադրվեց նաև, որ ցանքատարածությունները բավականին ճկուն են օգտագործվում, և նախորդ տարվա գները կարող են պայմանավորել ներկա առաջարկը:

Արտադրողի կողմից գնի փոփոխությանը ցանքատարածությունների փոփոխությամբ արձագանքելու փաստը, այլ հավասար պայմանների դեպքում նշանակում է առաջարկի փոփոխություն: Այս դեպքում արտադրողների վարքագիծը կարելի է որակել որպես ռացիոնալ սպասումների դրսևորում, մասնավորապես որոշակի t_1 ժամանակահատվածում գնի աճը կամ նվազումը նրանց մոտ սպասումներ է առաջացնում նույն ուղղությամբ արդեն t_{+1} ժամանակահատվածում: Այս պարագայում առաջարկում ենք՝

$$p = \beta_1 q^S + \beta_2 p_{-1} + b \quad (5.2)$$

որտեղ

p_{-1} - ապրանքի գինն է նախորդ ժամանակահատվածում

Վերջապես, ներկայացնելով պահանջարկից գնի կախվածության հավասարման ընդհանուր տարբերակը՝

$$p = \alpha_1 q^D + a \quad (5.3)$$

կստանանք հետևյալ համակարգը, որը ևս բաղկացած կլինի երկու հավասարումներից, երկու էնդոգեն և մեկ էկզոգեն փոփոխականներից՝

$$\begin{cases} p = \alpha_1 q^D + a \\ p = \beta_1 q^S + \beta_2 p_{-1} + b \end{cases} \quad (5.4)$$

Այժմ կրկին անդրադառնալով (1.5) պայմանին եռամսյակային շաբաթերով գնահատման համար դիտարկվող հավասարումը կստանա հետևյալ տեսքը՝

$$p = \beta_1 q + \beta_2 p_{-1} + b \quad (5.4)$$

Հիպոթեզի գնահատման արդյունքները (estimation output)

Աղյուսակ 7-ում ներկայացված է նախորդ տարվա գների և թողարկման ծավալների կապի գնահատականը: Ինչպես տեսնում ենք մեր դատողությունները այդ առումով չեն հաստատվում: Մասնավորապես p_{-1} և q -ի միջև կապը հակադարձ է:

Աղյուսակ 7

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
p_{-1}	-1.049796	0.215174	-4.878828	0.0001
C	12.65633	1.170360	10.81405	0.0000
R^2	0.569409	F-վիճակագիր		23.80296
Ճշգրտված R^2	0.545487	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.000121
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.852406			

Այդ պատճառով առաջարկվող (5.4) հավասարման կազմում նպատակահարմար չէ դիտարկել նախորդ տարվա գները, որպես բացատրող փոփոխական: Աղյուսակ 8-ում ներկայացված է գների կապը միայն թողարկման ծավալներից, որի գնահատման արդյունքները լիովին ընդունելի են:

Աղյուսակ 8

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
q	-0.558213	0.104172	-5.358566	0.0000
C	9.307513	0.752897	12.36226	0.0000
R^2	0.566197	F-վիճակագիր		28.71423
Ճշգրտված R^2	0.546478	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.000022
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.744594			

Վիճակագրական հարցումների արդյունքները

ՀՀ ԿԲ կողմից իրականացված հարցումներ

Հարցվողների գերակշիռ մասը մշակում է լուլիկ, որի կշիռն ընդհանուր բանջարեղենի մեջ առավելագույնն է և կազմում է մոտ 20 %:

Հարցման արդյունքները ցույց տվեցին, որ լուլիկի 73 % իրացվում է վերամշակող ձեռնարկություններին, ընդ որում լուլիկ մշակող խոշոր տնտեսությունները բերքի մեծ մասը՝ 98 %, վերամշակող ձեռնարկություններին վաճառում են պայմանագրային գնով: Միջին ձեռնարկությունները բերքի կեսը իրացնում են միջնորդի միջոցով՝ հիմնականում շուկայական

գնով, իսկ փոքր տնտեսությունները կեսից ավելին վաճառում են վերամշակող ձեռնարկություններին՝ հիմնականում գնորդի կողմից սահմանված գնով:

Փաստորեն լուրիկի բերքի կեսից ավելին իրացվում է վերամշակող ձեռնարկություններին, որոնք ինչ-որ չափով կարող են գնի որոշման գործում ավելի մեծ դեր խաղալ, քան ինքը՝ գյուղացին, քանի որ վերջիններս գնում են անհամեմատ ավելի մեծ քանակությամբ և ավելի վատորակ ապրանք: Իսկ այն տնտեսությունները, որոնք բերքը վաճառում են շուկայում կամ միջնորդին, իրացնում են հիմնականում շուկայական գնով:

Մյուս բոլոր բանջարաբուստանային կուլտուրաների դեպքում գնագոյացումը կատարվում է շուկայական պայմաններում: Այսպես, օրինակ և՛ կաղամբի, և՛ վարունգի դեպքում այն հարցին, թե ինչ գնով են գյուղացիները իրացնում բերքը, գերակշռել են «շուկայում առավելագույն գնով» պատասխանները: Ընդ որում, եթե օրինակ մրգի իրացումը կատարվում է հիմնականում միջնորդի միջոցով, որը այլ հավասար պայմաններում ենթադրում է գնի ավելի ցածր մակարդակի սահմանում, քան շուկայականն է, քանի որ շուկայականը ներառում է մասն միջնորդի շահույթը, ապա բանջարաբուստանային կուլտուրաներ մշակող տնտեսությունները բերքը իրենք են իրացնում շուկայում՝ տվյալ պահի առավելագույն գնով: Այսպիսով կարող ենք ասել, որ բանջարեղենի գնագոյացումը ևս մրցակցային է:

Ամփոփում

Փաստորեն, եթե վերը քննարկված ապրանքախմբերի դեպքում առաջարկված նախնական հիպոթեզը հաստատվում էր և՛ էկոնոմետրիկական գնահատականների, և՛ վիճակագրական տեստերի, և՛ վիճակագրական հարցումների արդյունքներով, ապա այս դեպքում պատկերը փոքր ինչ այլ է: Էկոնոմետրիկական գնահատականների արդյունքները ժխտեցին առաջարկվող հիպոթեզի այն հիմնական դրույթը, համաձայն որի նախորդ ժամանակաշրջանի գները որոշիչ են ընթացիկ տարվա թողարկման ծավալների համար:

Այնուամենայնիվ հաստատվեց, որ բանջարեղենի շուկան մրցակցային է, գնահատվեց գների վարքագիծը բնութագրող հավասարում, համաձայն որի բանջարեղենի ընթացիկ գինը կախված է հիմնականում թողարկման ծավալներից:

Կաթ

- Սպառողական ապրանքների զամբյուղում կաթի● կշիռը կազմում է 0.4 %:
- Վերջին հինգ տարիներին կաթի թողարկման ծավալները անասնապահական հիմնական արտադրատեսակների թողարկման ծավալների մեջ կազմել է 70 %:
- Գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակցի համեմատ կազմել է 64.4 %:

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Վերնշակող խոշոր ձեռնարկությունների հիմնադրման, վերամշակված կաթնամթերքի տեսականու և ծավալների ընդլայնման պայմաններում սպառողական ու մեծածախ շուկաներում կաթի գների որոշակի տարամիտման փաստերը հիմք հանդիսացան ձևավորելու այնպիսի հիպոթեզ, համաձայն որի կաթի գները մեծածախ շուկայում ձևավորվում են ոչ ազատ մրցակցային պայմաններում և որոշակիորեն կարգավորվում են գնորդների կողմից:

Կաթի գնագոյացման հարցում կա մի առանձնահատկություն, որը արժանի է ուշադրության: Խոսքը վերաբերվում է վերամշակող արդյունաբերությունում որպես կաթի փոխարինիչ օգտագործվող կաթի փոշուն: Կաթի փոշին մեծամասամբ ներմուծվում է, և այս դեպքում որպես բացատրող փոփոխական նպատակահարմար է դիտարկել փոշու համաշխարհային գինը: Ներմուծման գործոնի առկայությունը ենթադրում է՝ քանի որ թարմ կաթը և կաթի փոշին վերամշակող ձեռնարկությունների համար հանդիսանում են փոխարինիչներ, ուստի վերջիններս գին թելադրելուց հաշվի կառնեն կաթի փոշու գինը, որը ըստ էության կհանդիսանա թարմ կաթի գների որոշման չափորոշիչ: Իսկ այս երկու ապրանքատեսակի փոխարինիչներ լինելու փաստը վկայում է, որ կաթի փոշու գինը հանդիսանում է պահանջարկի գործոն. օրինակ՝ կաթի փոշու համաշխարհային գնի նվազումը կհանգեցնի ներքին տնտեսության թարմ կաթի գների նվազման երկու ճանապարհով՝

կամ հում կաթի պահանջարկը կկրճատվի, որը այլ հավասար պայմաններում կհանգեցնի ներքին տնտեսությունում թարմ կաթի գների նվազման,

կամ, քանի որ մեր դեպքում գնորդը գին թելադրելու հնարավորություն ունի, գները կսահմանի այնպես, որ պահպանի իր նախկին արդյունավետ վիճակը՝ առանց կրճատելու թարմ կաթի նկատմամբ պահանջարկը:

Այսպիսով ներմուծման գործոնի առկայության պայմաններում միաժամանակյա հավասարումների համակարգը կունենա հետևյալ տեսքը՝

$$\begin{cases} p = \alpha_1 q^D + a \\ p = \beta_1 q^S + \beta_2 p^F + b \end{cases} \quad (6.1)$$

• Վերցված է թարմ կաթի կշիռը

Ներկայացված համակարգը կարելի է օգտագործել երկարաժամկետ հաշվեկշռվածություն գնահատելու համար: Սակայն, կրկնվելով նշենք, որ մեր տրամադրության տակ եղած տարեկան շարքերի անբավարարությունը հնարավորություն չի տալիս գնահատելու (6.1) համակարգը: Այդ իսկ պատճառով, ինչպես մյուս գյուղատնտեսական մթերքների դեպքում, կաթի դեպքում ևս կարելի է ենթադրել, որ առաջարկը կարճաժամկետ հատվածում տրված է, և թողարկված մթերքը ամբողջությամբ իրացվում է, այսինքն՝ առաջարկը հավասար է պահանջարկին՝

$$q^S = q^D = q \quad (1.5)$$

Այժմ, ներկայացնենք գնի կախվածությունը բացատրող փոփոխականներից: Վերը արված դատողությունները ելնելով՝ որպես գնի բացատրող փոփոխականներ դիտարկենք թողարկման ծավալները և կաթի փոշու գները,

$$p = \beta_1 q + \beta_2 p^f + b \quad (6.2)$$

Հիպոթեզի գնահատման արդյունքները (estimation output)

(6.2) հավասարման գնահատման արդյունքները ներկայացված են Աղյուսակ 6-ում: p -ի կապը թողարկման ծավալներից և հակադարձ է, համաշխարհային գներից՝ ուղղակի: Ներկայացված ցուցանիշները վկայում են կապի ընդհանուր հավաստիության մասին, ինչը իր հերթին նշանակում է, որ գնահատված (6.2) տարբերակը ընդունելի է:

Աղյուսակ 9

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
p^f	0.102127	0.050749	2.012404	0.0603
q	-0.026081	0.005272	-4.946844	0.0001
b	97.85031	4.681515	20.90142	0.0000
R^2	0.707249	F-վիճակագիր		13.68991
Ճշգրտված R^2	0.655586	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.000086
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.537778			

Վիճակագրական հարցման արդյունքները

Հարցման արդյունքները վկայում են կաթի վերաբերյալ ձևակերպված հիպոթեզների իսկությունը: Մասնավորապես, եթե ընդհանուր թողարկված կաթի ծավալներից հանենք տնտեսությունում սպառվածը, ապա վաճառվող կաթի 50%-ից ավելին ձեռք են բերում վերամշակող ձեռնարկությունները: Շուկայում և վերամշակող ձեռնարկություններին իրացվող կաթի գների միջև կա միջին հաշվով 30% տարբերություն, ընդ որում գները տարբերվում են անկախ տնտեսությունների չափերից: Հարցվողների մոտ 60%-ը, կրկին անկախ տնտեսության մասշտաբներից, գտնում են, որ գինը թելադրվում է գնորդի կողմից: Փաստորեն

առաջարկվող այն հիպոթեզը, որ կաթի շուկայում գինը կարգավորվում է գնորդի կողմից, հիմնավորվում է:

Միևնույն ժամանակ նույն՝ գնորդի կողմից թելադրվող գնի պայմաններում չի կարելի ասել, թե գործունեության այս ձևը տնտեսապես արդարացված չէ և ավելին, շահութաբեր չէ: Համաձայն հարցման արդյունքների նույն վերամշակող ձեռնարկություններին վաճառվող կաթի միջին գինը կազմում է 87.3 դրամ, այն դեպքում երբ տնտեսությունում սպառված կաթը (այլ կերպ ասած ինքնարժեքը) հաշվարկվում է միջին հաշվով 43.3 դրամ: Այսինքն գնորդը կառավարում է գինը, սակայն նա չի կարող թույլ տալ իրավիճակ, որի դեպքում կաթի արտադրությունը արդարացված չլինի տնտեսությունների համար: Ստացվում է, այն դատողությունը, որ արտահայտվում էր երկարաժամկետ հատվածի համար առաջարկվող հիպոթեզում, որ կարգավորվող շուկայում կարևոր գործոն է այլընտրանքային շահութաբերությունը, կամ որ նույնն է գործունեության տնտեսական գնահատականը, իրոք կարևոր է:

Ա մ փ ո փ ու մ

Այսպիսով միաճակագրական տեստը և հարցման արդյունքները ցույց տվեցին, որ կաթի գնագոյացման վերաբերյալ վերը առաջարկված հիմնական հիպոթեզը հաստատվում է, համաձայն որի կարճաժամկետ հատվածում կաթի ընթացիկ գնի փոփոխությունը կախված է՝

- **շուկայում տվյալ պահին առկա առաջարկի ծավալներից**
- **կաթի փոշու գներից**

Ձ ու

- Սպառողական ապրանքների զամբյուղում ձվի կշիռը կազմում է 2.4 %:
- Վերջին հինգ տարիներին ձվի թողարկման ծավալները անասնապահական հիմնական արտադրատեսակների թողարկման ծավալների մեջ կազմել է 6.3 %:
- Գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակցի համեմատ կազմել է 101.6 %:

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Եթե կաթի շուկայում գնագոյացման մեխանիզմը համընկավ խաղողի շուկայի դեպքի հետ, ապա ձվի համար պատկերը ընդհանուր առմամբ նույնն է, ինչ որ հացահատիկի շուկայում: Մասնավորապես, համաձայն առաջարկվող հիպոթեզի ձվի շուկան մրցակցային է, որտեղ գնագոյացման գործընթացում կարևորվում է ներմուծումը:

Յորենի համեմատ՝ ձվի դեպքում հիմնական տարբերությունը կայանում է նրանում, որ ներքին հզորությունները բավարարում են ներքին պահանջարկը, և ազատ մրցակցության արդյուքում գնի նվազման հետևանքով արձանագրվել է ներմուծման ծավալների կրճատում, ինչը չի կարելի ասել հացահատիկի վերաբերյալ:

Ուստի այս շուկայում ձվի ներմուծման գները ավելի շուտ կհանդիսանան ներքին տնտեսությունում արտադրված ձվի գների համար վերին սահման, և ըստ էության չեն կարող լինել գնի ընթացիկ տատանումները բացատրող գործոն կամ փոփոխական:

Այնուամենայնիվ երկարժամկետ հատվածում ներմուծման գործոնի առկայության ներքո գնագոյացումը նկարագրող հավասարումների համակարգը կունենա մեզ արդեն ծանոթ տեսքը՝

$$\begin{cases} p = \alpha_1 q^D + a \\ p = \beta_1 q^S + \beta_2 p^F + b \end{cases} \quad (7.1)$$

Կարճաժամկետ հատվածի համար ընդունելով (1.5) պայմանը նպատակահարմար է զնահատել հետևյալ հավասարումը՝

$$p = \beta_1 q + \beta_2 p_{-1} + b \quad (7.2)$$

Կրկին առաջնորդվելով այն տրամաբանությամբ, որ չնայած սեզոնայնությանը ձուն ինչպես և ցորենը, կարտոֆիլը և կաթը շուրջ տարին առկա է շուկայում, հետևաբար և ծավալներից բացի որոշիչ է նաև նախորդ պահի տվյալ դեպքում եռամսյակի գինը: Այլ կերպ ասած գները նախորդ ժամանակահատվածի գներից կտարբերվեն՝ մեծապես կախված գների՝ թողարկման ծավալներից ունեցած զգայունության մակարդակից:

Հիպոթեզի զնահատման արդյունքները (estimation output)

Աղյուսակ 7-ում ներկայացված ցուցանիշները վկայում են, որ (7.2) հավասարման հիման վրա դիտարկված կապը հուսալի է, և բացատրող փոփոխականների և ձվի գների կապի ուղղությունները ճիշտ են:

Աղյուսակ 9

Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
p_{-1}	0.576632	0.135455	4.257015	0.0004
q	-0.003847	0.001017	-3.783636	0.0012
b	23.67916	6.299108	3.759129	0.0012
R^2	0.627413	F-վիճակագիր		16.8399
Ճշգրտված R^2	0.590155	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.00005
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.473579			

Քանի որ ձվի համար վիճակագրական հարցումներ չեն իրականացվել, հիմնական հիպոթեզի ստուգման և գնահատման համար ստիպված ենք սահմանափակվել վիճակագրական տեստի արդյունքներով:

Ա մ փ ո փ ու մ

Վիճակագրական տեստը ցույց տվեց, որ ձվի գնագոյացման վերաբերյալ վերը առաջրկված հիմնական հիպոթեզը հաստատվում է, համաձայն որի կարծաժամկետ հատվածում ձվի ընթացիկ գնի փոփոխությունը կախված է

- շուկայում տվյալ պահին առկա առաջարկի ծավալներից
- նախորդ ժամանակաշրջանի գնից

Ընդհանուր առմամբ ներքին տնտեսությունում արտադրված ձվի գների համար որպես վերին սահման կարող է հանդիսանալ ներմուծված ձվի գները:

Մի ս

- Սպառողական ապրանքների զամբյուղում մսի ● կշիռը կազմում է 5.5 %:
- Վերջին հինգ տարիներին մսի թողարկման ծավալները անասնապահական հիմնական արտադրատեսակների թողարկման ծավալների մեջ կազմել է 21 %:
- գների վարիացիայի գործակիցը գյուղատնտեսական մթերքների գների վարացիայի գործակցի համեմատ կազմել է 67.3 %:

«Գնագոյացումը գյուղատնտեսական մթերքների շուկայում» աշխատանքային փաստաթղթում մսի շուկայում գնագոյացման վերաբերյալ հիպոթեզ չառաջարկվեց, քանի որ չհաջողվեց գնի վարքագծի վերաբերյալ վստահ դատողություններ անել: Այն արդյունքները, որոնք ստացվեցին հետազոտության նախնական փուլում, բավարար չէին կոնկրետ ամբողջական տարբերակ առաջարկելու համար:

Այդ պատճառով նախ ներկայացնենք հարցումների արդյունքները արդեն որպես ոչ թե հիպոթեզի ստուգման համար, այլ որպես լրացուցիչ տեղեկատվություն, որը հավանաբար հնարավորություն կտա առավել հստակ դատողություններ անել այս շուկայի առնչությամբ:

Վիճակագրական հարցման արդյունքները

Հարցումը վերաբերվել է միայն տավարի և խոզի մսին, որոնց վերաբերյալ պատասխանները գրեթե չեն տարբերվում: Այդ պատճառով ներկայացնենք միայն տավարի մսին վերաբերող հարցերի պատասխանների արդյունքները:

Թողարկված մսի 52.4 % իրացվում է միջնորդի միջոցով, շուկայում իրացման ծավալները կազմում են 20.5 %: Հարկ է ընդգծել այն փաստը, որ վերմշակող ձեռնարկություններին վաճառված մսի ծավալները աննշան են՝ 0.5 %: Այն հարցին թե ինչ

գնով է իրացվում միայն, տնտեսությունների 32 % պատասխանել է «շուկայում առավելագույն հնարավոր գնով» իսկ մոտ 50 % «գնորդի կողմից թելադրվող գնով»։ Այնուամենայնիվ չենք կարող ասել, որ շուկան ոչ մրցակցային է, քանի որ միջնորդին իրացնում են հիմնականում փոքր ձեռնարկությունները, և այն գնով որով խոշոր ձեռնարկությունները իրացնում են շուկայում։

Նկարագրությունը (specification)

Այսպիսով, հիմնվելով մաս հարցումների արդյունքների և նախորդ շուկաներում գնագոյացման գնահատման ընթացքում պարզված օրինաչափությունների վրա, հավանաբար ճիշտ կլինի ենթադրել, որ մսի գները ձևավորվում են մրցակցային պայմաններում, և քանի որ այս ապրանքը շուկայում իրացման կամ թողարկման խորը սեզոնայնությամբ աչքի չի ընկնում, միշտ առկա է շուկայում, ապա դիտարկել այն մոտեցումը, որը հաստատվեց որոշ վերը թվարկված «նույնատիպ» ապրանքների դեպքում։ Մասնավորապես՝

$$p = \beta_1 q + \beta_2 p_{-1} + b \quad (8.1):$$

Գնահատման արդյունքները (estimation output)

(8.1) հավասարման գնահատման արդյունքները ներկայացված են աղյուսակ 10-ում։ Կապը կարելի է որակել որպես ոչ ամբողջովին, սակայն բավարար հուսալի, քանի որ փոփոխականների բացատրելիության աստճանը բարձր չէ։ Այնուամենայնիվ այս կապը մեր կարծիքով կիրառելի է կանխատեսումների համար։

<i>Աղյուսակ 10</i>				
Փոփոխական	Գործակից	Ստանդարտ շեղում	t-վիճակագիր	Հավանականություն
p_{-1}	0.644411	0.162047	3.976693	0.0007
q	-0.001854	0.000839	-2.211177	0.0388
b	330.2302	133.6511	2.470837	0.0226
R^2	0.463358	F-վիճակագիր		8.634401
Ճշգրտված R^2	0.409694	Հավանականություն (F-վիճակագիր)		0.001981
Դարբին-Վադսոնի ցուցանիշ	1.682561			

Ամփոփում

Այսպիսով, հարցումների արդյունքների ներքո կարող ենք ասել, որ մսի դեպքում գնագոյացումը կատարվում է մրցակցային պայմաններում։ Իսկ վիճակագրական տեսող հաստատում այն հիպոթեզը, ըստ որի կարճաժամկետում գները կախված են՝

* ներկայացված է տավարի և խոզի մսի կշիռների գումարը

- շուկայում տվյալ պահին առկա առաջարկի ծավալներից
- նախորդ ժամանակաշրջանի գնից

Մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցությունը գյուղատնտեսության գների վրա

Հիպոթեզի նկարագրությունը (specification)

Գյուղատնտեսական մթերքների գների վրա մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցությունը հետազոտելով՝ մենք հանգեցինք այն եզրակացությանը, որ մինչև 1998 թվականը և 1998 թվականից հետո դեպքերի զարգացման տրամաբանությունները տարբեր են:

Մինչև 1998 թվականը արձանագրված սղաճը մեկնաբանվեց ոչ թե «...որպես պահանջարկի աճի հետևանքով առաջարկի կողմից ռեսուրսների գների ճշգրտման արդյունք...»: Չնայած, մինչև 1998 թվականը ամբողջական պահանջարկի աճ արձանագրվել է, «...այն ավելի շուտ հետիպերինֆլյացիոն շուկայական համակարգում տեղի ունեցող կառուցվածքային տեղաշարժերի հետևանք էր, երբ յուրաքանչյուր փոքր ցնցում ուղղակի սրում էր բացասական սպասումները՝ հանգեցնելով փոխարժեքի տատանումների, հետևաբար և սղաճի...»⁷:

1998 թվականից հետո մակրոտնտեսական միջավայրի կայունացումը հիմք հանդիսացավ տնտեսական գործընթացները պայմանավորող հիմնական, առանցքային գործոնների մի մասի դերի նշանակալի մեծացման: Մասնավորապես մեզ հետաքրքրող ոլորտի առնչությամբ մենք հանգեցինք այն եզրակացությանը, որ ճյուղի առաջարկում կառուցվածքային տեղաշարժերի բացակայության պայմաններում (խոսքը չի վերաբերվում բնակլիմայակ գործոնին) գների վարքագծը հիմնականում պայմանավորվել է ճյուղի պահանջարկով:

Համաձայն կատարված վերլուծության պահանջարկի վրա 1998 թվականից սկսած էական ազդեցություն են ունեցել հետևյալ մակրոտնտեսական գործոնները՝

- արտաքին հատված
 - ✓ էներգակիրների գները
 - ✓ ռուսական ճգնաժամը
- հարկաբյուջետային քաղաքականություն
 - ✓ անուղղակի հարկերի դրույքաչափերի փոփոխությունը
 - ✓ հարկային վարչարարությունը
 - ✓ բյուջետային գործընթացի թերացումները
- դրամավարկային քաղաքականություն
 - ✓ փողի առաջարկի կառավարում

Այժմ փորձենք նշված գործոններին տալ քանական տեսք և կառուցել գյուղատնտեսության ճյուղի գնագոյացումը արտահայտող հավասարումների համակարգը:

⁷ Տես «Գնագոյացումը գյուղատնտեսական մթերքների շուկայում», էջ 35:

Էներգակիրների գների տակ կարելի է դիտարկել բենզինի գները p^P :

Ռուսական ճգնաժամի ազդեցությունը կրել է շոկային բնույթ այդ պատճառով այն անհրաժեշտ է դիտարկել որպես ֆիկտիվ փոփոխական (dummy variable) d_1 :

Անուղղակի հարկերի դրույքաչափերի փոփոխությունը՝ հանգեցրեցին այդ սպառողական ապրանքների գների աճի, որը իր հերթին հանգեցրեց սպառողների բյուջետային հնարավորությունների սահմանափակման: Այս գործոնի ազդեցությունը որակվում է որպես կոնկրետ t ժամանակահատվածում միագամյա ճշգրտող, և պետք է հանդես գա որպես ֆիկտիվ փոփոխականի հետևյալ ($\beta_1 d_2 + \beta_2 d_2 * p^O$) տարատեսակ:

Վարչարարության ազդեցությունը նպատակահարմար է դիտարկել, որպես փաստացի հավաքագրված անուղղակի հարկերի փոփոխություն ինչը այլ հավասար պայմանների դեպքում նշանակում է սպառողների բյուջետային հնարավորությունների փաստացի փոփոխություն: Այդ իսկ պատճառով վարչարարությունը արտահայտող՝ adm փոփոխականը կարելի է դիտարկել որպես անուղղակի հարկեր ՀՆԱ հարաբերություն:

«Բյուջետային գործընթացի թերացումներ» և «փողի առաջարկի կառավարում» ասվածը ըստ էության ընդհանուր գնահատական է, որի տակ անհրաժեշտ է հասկանալ պահանջարկի վրա հարկաբյուջետային և դրամավարկային քաղաքականությունների ազդեցության բնույթը՝ զսպող թե խթանող: Այդ ազդեցությունը հարկաբյուջետային քաղաքականության դեպքում կարելի է բնութագրել բյուջեի պակասուրդ ՀՆԱ հարաբերությամբ՝ def : Ինչ վերաբերվում է դրամավարկային քաղաքականությանը ապա նպատակահարմար է դիտարկել մոնետիզացիայի գործակիցը՝ m , որն իր հերթին արտահայտում է փողի զանգված ՀՆԱ հաբերությունը:

Սակայն ինչպես համաձայն կատարված վերլուծության դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությունը առավելապես պատճառաբանվում է փողի առաջարկի կտրուկ տատանումներով, որոնք տեղ են գտել վերջին չորս տարիներին: Այդ իսկ պատճառով որպես դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությունը բնութագրող այլընտրանքային փոփոխական կարելի է դիտարկել փողի առաջարկի տրենդից շեղումները՝ m^e :

$$\begin{cases} p = \alpha_1 q^D + \alpha_2 p^P + \alpha_3 d_1 + \alpha_4 d_2 + \alpha_5 (d_2 * p^O) + \alpha_6 adm + \alpha_7 def + \alpha_8 m^e \\ p = \beta_1 q^S + b \end{cases} \quad (8.1)$$

(8.1) հավասարումների համակարգը վիճակագրական տեստի միջոցով չհաջողվեց ստուգել, քանի որ վերը նկարագրվածը երկարաժամկետ հատվածի համար է, և դրա ստուգումը հնարավոր է միայն տարեկան երկար շարքերի առկայության դեպքում: Մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցությունը հնարավոր չեղավ գնահատել նաև եռամսյակային շարքերի միջոցով: Այս հանգամանքը որոշակիորեն հիմնավորում է գյուղմթերքների գնագոյացման դիսագրեզացված՝ ապրանք առ ապրանք, վերլուծության նպատակահարմարությունը:

Ամփոփում

«Գնագոյացումը գյուղատնտեսական մթերքների շուկայում» աշխատանքային փաստաթղթում առաջարկվող հիպոթեզների գերակշիռ մասը հաստատվեցին և իրականացված վիճակագրական հարցումների և ԱՎԾ պաշտոնական տեղեկատվության հիման վրա կատարված վերլուծությունների արդյունքներով: Մասնավորապես հաստատվեց այն, որ՝

- ✓ բացի խաղողից և կաթից, մյուս բոլոր գյուղմթերքների գնագոյացումը կատարվում է մրցակցային պայմաններում
- ✓ այն ապրանքների դեպքում, որոնց սպառումը հարաբերականորեն կայուն է, և առկա է շուկայում կլոր տարին, գները կախված են նախորդ եռամսյակի գներից և տվյալ ժամանակաշրջանի թողարկման ծավալներից
- ✓ ցորենի և մրգի շուկայում կարևորվում են համապատասխանաբար միջազգային գները և սննդի ձեռնարկությունների կողմից ներքին թողարկման ծավալները
- ✓ բանջարեղենի դեպքում առաջարկվող հիպոթեզը վիճակագրական տեստերի միջոցով չհաստատվեց: Փոխարենը գնահատվեց գնի կախվածությունը թողարկման ծավալներից

Ամփոփումը ներկայացված է աղյուսակ 11-ում

Աղյուսակ 11

Ապրանքի բնութագիրը	Գյուղմթերքի անվանումը	Գների վարիացիայի գործակիցը ⁸	Բացատրող փոփոխականներ					
			Թողարկման ծավալների Նախորդ եռամսյակի գները	Համաշխարհային գները	մասնավոր տնօրինվող եկամուտ	Կունյակի արտահանում	Ներմուծման փոխարինման էֆեկտը	արտահայտող ցուցանիշ
Մրգակցային համեմատաբար կայուն սպառմամբ	Ցորեն	211	+	+	+			
	Կարտոֆիլ	441	+	+				
	Միս	181	+	+				
	Ձու	137	+	+				
Մրգակցային խիստ սեզոնայնությամբ	Բանջարեղեն	284	+					
	Միրգ	548	+			+		+
Ոչ մրգակցային	Խաղող	285	+				+	

⁸ Հաշվարկված է յուրաքանչյուր գյուղմթերքի գների վարիացիայի գործակիցը ՀՆԱ դեֆլյատորի վարիացիայի գործակցի համեմատ (%)

⁹ Ցորենի դեպքում համաշխարհային գները, կաթի դեպքում կաթի փոշու գները

¹⁰ <+> Նշանակալիության աստիճանը բարձր է

¹¹ <+> Նշանակալիության աստիճանը ցածր է

	Կար	51	+		+			
--	-----	----	---	--	---	--	--	--

Օգտվելով աղյուսակ 11-ից՝ կատարված եզրակացությունները փորձենք շարադրել ինդուկցիոն տրամաբանությամբ

- ✓ անկախ շուկայի կառուցվածքից թողարկման ծավալներն որոշիչ գործոն են.
- ✓ նախորդ ժամանակաշրջանի գինը կասկածում է այն դեպքում, երբ ապրանքի սպառումը համեմատաբար կայուն է, կամ շուկայում գրեթե կլոր տարի այդ մթերքից առկա է.
- ✓ ոչ մրցակցային շուկայում գնի վրա ազդող էկզոգեն գործոնները միայն արտաքին հատվածից են.
- ✓ մրցակցային խիստ սեզոնային շուկաների դեպքում էկզոգեն գործոնները նեքին տնտեսության տարրեր են.

Ուսումնասիրության արդյունքներով ևս մեկ անգամ հաստատվեց սեզոնայնություն գործոնի կարևորությունը կարճաժամկետ հատվածում գյուղատնտեսական մթերքների վարքագծի առնչությամբ: Մասնավորապես՝

- ✓ բոլոր ապրանքախմբերի գների վարեացիայի գործակիցը զգալի բարձր է.
- ✓ հաստատվեց թողարկման ծավալների՝ որոնք ունեն ընդգծված սեզոնայնություն, կարևորությունը բոլոր ապրանքախմբերի գների առնչությամբ.

Փաստորեն անկախ այն հանգամանքից, որ միկրոմակարդակում կատարված վերլուծությունները հիմք են տալիս որոշակի եզրակացություններ անել գյուղատնտեսությունում գնագոյացման վերաբերյալ, գյուղատնտեսական մթերքների գների վարքագիծը կարճաժամկետ հատվածում (տարվա ընթացքում) էականորեն կախված է սեզոնայնության գործոնից: ԵՎ եթե աշխատանքի արդյունքները հնարավորություն են տալիս կանխատեսելու գների տարեկան վարքագիծը ապա տարվա ընթացքը էապես կախված է մնում սեզոնայնության գործոնից: Հետևաբար գնագոյացման խնդրին ամբողջական պատասխան տալու համար անհրաժեշտ ենք համարել վերլուծել սեզոնայնության գործոնը, որը արդեն ներկայացվում է «Գյուղատնտեսական մթերքների գների սեզոնային տատանումների վերլուծությունը» աշխատանքային փաստաթղթում:

Եթե ըստ ապրանքախմբերի կատարված միկրովերլուծությունը հաջող արդյունքներ տվեց ապա նույն չենք կարող ասել գյուղատնտեսական մթերքների գների վրա մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցության գնահատման մասին (տես աղյուսակ 12): Սակայն վերը կատարված եզրակացությունները անուղղակիորեն հիմնավորում են նման արդյունքը և ընդգծում վերլուծության համար կիրառված ապագրեգացված մոտեցման նպատակահարմարությունը:

	Դետերմինացիայի գործակից՝ R^2	հավանականություն (F վիճակագիր)	Դարբին- Վադսոնի ցուցանիշ	Գործակցի նշանը
Գյուղատնտեսության համախառն թողարկում	0.13	0.05	1.2	դրական
Անողողակի հարկեր/ՀՆԱ	0.02	0.53	1.1	բացասական
Ֆինանսավորում/ՀՆԱ	0.005	0.7	1.2	բացասական
Դրամական զանգվածի շեղում/M2	0.03	0.5	1.1	դրական
Գյուղատնտեսության վարկավորում	0.06	0.2	1.1	դական
Բենզինի գները	0.002	0.8	1.2	բացասական

Հարկ ենք համարում այստեղ նշել, չնայած այն հանգամանքին, որ առաջարկված ոչ բոլոր հիպոթեզների տրամաբանության տակ կարելի էր տեսնել փոխարժեքը որպես գնագոյացման գործոն այնուամենայնիվ մեր կողմից ստուգվել է դրա կարևորությունը ըստ ապրանքախմբերի: Արդյունքների առումով կարող ենք արձանագրել, որ փոխարժեքը որպես բացատրող փոփոխական էական դեր չի խաղում:

Հիպոթեզների հաստատումը, մոդելավորումը և գնահատումը, որպես այս աշխատանքի հիմնական արդյունք կարևորվում է այնքանով, որ հնարավորություն է տալիս, գործոնային մեկնաբանելու և կանխատեսելու ՀՆԱ-ի դեֆլյատորի և ՍԳԻ-ի կազմում գյուղերի գները: Վերջինիս կշիռը ինդեքսներից յուրաքանչյուրում կազմում է 23%: Հիմնվելով՝ վերը դիտարկված վիճակագրական տեստերի արդյունքների վրա, կարող ենք ասել, որ կանխատեսումները հնարավոր է կատարել բավականին փոքր սխալի հավանականությամբ:

Մասնավորապես նպատակահարմար է ընթացիկ տարվա մայիս ամսի կեսերին, գյուղատնտեսության թողարկման ծավալների վերաբերյալ հիմնավոր տեղեկատվության առկայության ժամանակ, այս մեթոդի միջոցով կանխատեսել 2003 թվականի գյուղատնտեսական մթերքների եռամսյակային գները և օտագործել կիսամյակի ֆինանսական ծրագրի ճշգրտման շրջանակներում: Այնուհետև, արդեն ունենալով ներկայացված հավասարումների առավել ճշգրտված տարբերակները և մեթոդը կիրառել 2004 թվականի դրամավարկային քաղաքականության ծրագրի մշակման շրջանակներում¹², ՀՆԱ դեֆլյատորի և ՍԳԻ կանխատեսման առումով:

Եվ վերջապես կուզենայինք նշել նաև իրականացված վիճակագրական հարցման նպատակահարմարության և կոնկրետ այս աշխատանքին դրա օժանդակության մասին: Մեր կարծիքով վիճակագրական հարցումները և ընդհանրապես ՀՀ ԿԲ համար տեղեկատվության

¹² Ըստ ապրանքախմբերի եռամսյակային պաշտոնական տեղեկատվության բացակայության պատճառով ընդհանուր գյուղմթերքների թողարկման ծավալների եռամսյակային շարքերի վրա կիրառվել է ըստ

հավաքագրման ոչ ավանդական տարբերակները բավականին արդյունավետ կարող են գտնվել, մասնավորապես դրաց համակարգային կիրառման դեպքում:

Օգտագործված գրականություն

1. Վիճակագրական Ազգային Ծառայության պարբերական հրապարակումները
 - Հայաստանի վիճակագրական տարեգրքեր (1997-2001թթ.),

- Գյուղմթերքների իրացումը գյուղատնտեսության կողմից (1997-2001թթ.), վերլուծական տարեկան զեկուցագիր,
 - Գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ցանքային տարածությունները և համախառն բերքը (1997-2001թթ.), վերլուծական տարեկան զեկուցագիր,
 - Անասնազիաբանակի համատարած հաշվառման մասին (1997-2001թթ.), վերլուծական տարեկան զեկուցագիր,
 - Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ տնտեսական վիճակը, ամսեկան պարբերական,
2. Գյուղատնտեսությունը Հայաստանի Հանրապետությունում 1990-1999թթ., ՀՀ ԱՎԾ վիճակագրական ժողովածու:
 3. Գյուղացիական տնտեսության սոցիալ տնտեսական վիճակը և գյուղատնտեսական արտադրանքի գների ինդեքսը Հայաստանի Հանրապետությունում, ՀՀ ԱՎԾ և ՍԱԿ-ի զարգացման ծրագիր:
 4. Նախշիկյան Ա., “Տնտեսական աճ և արդարացի բաշխում” , Համաշխարհային բանկ, Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի երկրներում ԱՆՌԾ-ին նվիրված երկրորդ ֆորում, Բուդապեշտ, 2001:
 5. Simon Hall, Mark Walsh and Anthony Yates, How do UK companies set prices, Bank of England, 1997, ISSN 1368-5562.
 6. Alan S. Blinder, Why are Prices Sticky? Preliminary Results from an Interview Study. American Economic Review, Vol. 81, Issue 2, May, 1991, 89-96.